

UDK 821.163.42.09-1Vraz

Andraž Jež

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

MEDBESEDILNE POVEZAVE MED *SLÁVY DCERO* JANA KOLLÁRJA IN *DJULABIJAMI* STANKA VRAZA

Besedilo se osredotoča na medbesedilne povezave med opusoma slovaškega panslavista Jana Kollárja in slovensko-hrvaškega ilirca Stanka Vraza, posebej na večplasten vpliv Kollárjeve pesnitve *Slávy dcera* na Vrazovo prvo zbirko v ilirščini *Djulabije*. Orisane so Vrazove globinske povezave s češko kulturo, ki jo je med vsemi slovanskimi najbolj cenil in jo razumel kot osrednjo v slovanskih preporodih. V nadaljevanju besedilo strnjeno poudari tiste elemente opusa Jana Kollárja, ki so navdihnili Vraza, nazadnje pa se posveti obema deloma, od katerih je prvo že samo kompleksen primer medbesedilnosti.

Ključne besede: Stanko Vraz, *Djulabije*, Jan Kollár, *Slávy dcera*, slovanski narodni preporodi, panslavizem, ilirizem, medbesedilnost/intertekstualnost

The article focuses on several intertextual connections between the opuses of the Slovak Pan-Slavist Ján Kollár and the Slovene-Croatian Illyrian poet Stanko Vraz, more specifically, on the multi-layered influence that Kollár's epic poem *Slávy dcera* had on Vraz's first book of poems written in the new Illyrian language, *Djulabije*. The first part outlines Vraz's complex links with Czech culture, which he considered to be most prestigious and central to the question of Slavic national revival. In the second part, the article is centered around the elements of Kollár's work that most inspired Vraz. The last part provides analyses of both literary works, the earlier of which is a very complex case of intertextuality in itself.

Keywords: Stanko Vraz, *Djulabije*, Ján Kollár, *Slávy dcera*, Slavic national revivals, Pan-Slavism, Illyrian movement, intertextuality

1 Uvod

Posvetil se bom specifičnemu medbesedilnemu aspektu mnogostranskega vpliva Jana Kollárja (1793–1852) na Stanka Vraza (1810–1851), in sicer povezavam med Kollárjevo pesnitvijo *Slávy dcera* (*Slave hči*) in Vrazovo zbirko *Djulabije*. Vpliv pesnitve utemeljitelja panslovanske ideje na zbirko najbolj znanega slovenska ilirca je globinski. Najprej se bomo posvetili Vrazovemu odnosu do češke kulture ter predvsem do lika in dela Jana Kollárja, ki ga je Vraz posebej občudoval in mu v nemajhni meri dolguje tudi odločitev za pisanje v ilirskem jeziku. Kollár in Vraz sta zbirko napisala v času ljubezenskega hrepenjenja, osebnoizpovedno temo pa sta v značilno romantični maniri povezala s temo slovanstva in narodnega preporoda. Tudi po zaslugi Vrazovih *Djulabij*, pisanih konec 30. let 19. stoletja v ilirščini, so mnogi hrvaški preroditelji poblizje spoznali Kollárja, na katerega so se Gajevi ilirci zaradi ideje enotnega južnoslovanskega jezika sklicevali že prej, zatem pa je kmalu skupaj s Pavlom Jozefom Šafárikom postal osrednja referenca ilirskega gibanja.

2 Vrazov odnos do Kollárja

2.1 Vrazova ilirizem in panslavizem

Stanko Vraz se je močno navduševal nad slovanskimi kulturami in književnostmi, posebej poudarjena pa je bila njegova fascinacija nad češko kulturo. Dopisoval si je z vrsto uglednih čeških izobražencev (od Šafárika prek Karla Jaromíra Erbena do Josefa Mnohoslava Roštlapila), pri *Časopisu Českého museum*, ki ga je cenil kot najbolj kakovostno slovansko publikacijo, pa se je zgledoval, ko je ustanavljal *Kolo* kot revijo, ki bi objavljala besedila v vseh slovanskih jezikih (DRECHSLER 1909: 110): »Primer Vuka, Šafařka, Kollárja, Čelakovskega je vzbudil Stanka Vraza ter mu vtisnil v srce najpopolnejše in najjasnejše predstave o stremljenjih takratnega velikega sveta. V Vrazu se je slovanska sodobnost odzvala v polni meri, v drugih, zlasti kranjskih narodnih delavcih, samo v odlomkih.«

Čeravno je Vrazovo odločitev za ilirizem mogoče pojasniti tudi z njegovim (vzhodno)štajerskim poreklom, jezikovno-kulturnim razkolom s kranjskimi izobraženci in geografsko-kulturnimi navezavami na Varaždin, pa pri takšni posplošitvi manjka temeljna ideološka dispozicija, zaradi katere se mu je ilirizem sploh javljal kot možnost. In to je najti v opusu Jana Kollárja.

Kollár se je v zgodovino vsaj toliko kot s svojim literarnim snovanjem zapisal s panslavistično idejo, ki si je prizadevala Slovane združiti v skupinski kulturni subjekt. Nekoliko manj splošno znano (najbrž zaradi afirmativne in politično korektne kulturne zgodovine, ki noče omadeževati velikih mož preporoda z nacionalno spornimi temami)¹ je, da je Kollár priznaval le štiri slovanske jezike (in s tem narode) – ruščino, poljščino, češčino in srbsčino;² vse ostalo naj bi bila zgolj

¹ Očitki v to smer so se očitno pojavljali že precej zgodaj; Vraz je leta 1842 defenzivno pisal: »S nekoliko jih su stranah navalili na one učene Slavene, koji neče da priznaju u Slavenštini više od četiri književna narječja, potvarajući ih, da njihova naměra ide na uništenje ostalih manjih narječjah i narodnostih. Najpače oboriše tu potvorbu na spisatelje česke i kat' εζοχην ilirske. Mora se opet svaki čuditi, što baš ovi (česki i ilirski) književnici najviše rade za sačuvanje i pojedinih narječjah i njihovih narodnih dragocēnostih. Ta tko je više uradio za uzdaržanje narodnih ostanakah Slovakah i Moravanah, nego li baš Šafařk, Kollar i Sušil?« (VRAZ 1985: 345)

² Raziskovalci ilirizma radi pozablajo ns razlike med »mladim« in »zrelim« Kollárjem; prav kakor je Kollár s svojo idejo o štirih slovanskih jezikih navdušil ilirce in hote ali ne v temelju zastavil njihovo gibanje, je tudi gibanje samo močno vplivalo na spremembo Kollárjevih stališč skozi čas. Na zmeden kompromis med predhodno asimilacijo Južnih Slovanov v Srbe in novim, a nedoslednim poimenovanjem zanje *Iliri* sta vplivala tako hrvaški narodni preporod z ilirizmom na čelu kot pomembni Karadžičevi spisi. Ti so še afirmirali Kollárjevo predhodno vizijo Srbov kot torišča južnoslovanskih narodnih preporodov, obenem pa sta nanj vplivala tudi ilirizem in večja hrvaška dejavnost pri projektu (južno)slovanske vzajemnosti (Srbi in Bolgari se za ilirščino in Kollárjevo vizijo panslavizma niso nikoli povsem ogreli, saj so imeli nekoliko drugačen zgodovinski razvoj in v nasprotju s Hrvati in Slovenci povezovanja z drugimi Slovani za centripetalno nacionalno samopotrjevanje niso potrebovali [POGAČNIK 1990: 107]). Tako je v nasprotju s svojimi ugotovitvami iz leta 1830 šest let pozneje v delu o *Literarni vzajemnosti Slovanov* izraz *Srbi* deloma nadomestil z izrazom *Iliri*, vendar je pod njim še vedno razumel Srbe (na Ilira je na nekem mestu apeliral, naj ne bere le srbskih, temveč tudi »poljska, ruska, češka dela«). V naslednjih letih se je še bolj poglobljeno posvetil južnoslovanski »narečjem« in v nasprotju s predhodnimi spisi leta 1842 pisal o dveh narečjih na območjih današnje Slovenije in Hrvaške. Za hrvaško narečje je priznal le kajkavsko hrvaščino, medtem ko je Dalmaciji in Slavoniji pod vplivom Karadžića (ki ni priznaval hrvaščine kot posebnega jezika) še naprej

narečja.³ Teh seveda ni hotel prepustiti na nemilost asimilaciji, temveč je nasprotno verjel, da jim je mogoče zagotoviti dostojno mesto v zgodovini samo s prvenstvenim bojem za status štirih glavnih slovanskih jezikov oziroma kultur in kompleksnim sistemom gojenja vezi med njimi, ki ga je imenoval »slovanska vzajemnost« (*wzájemnost, reciprocitas, Gegenseitigkeiten* oziroma naposled *Wechselseitigkeit*) (ZAJC 2005: 29). Ob tem je, sam sicer Slovak, po lastni odločitvi pisal v češčini, saj je verjel, da je češko-slovaška narodna sloga, z njo pa okrepljena vloga narodnopolvezovalne češčine, lahko dosežena le, če se avtorji za krajši čas in v določenih rabah odpovedo narečjem.

Poteza kljub drugačni poti, ki jo je pozneje ubralo češko in slovaško narodno gibanje, na Slovaškem ni nikoli postala tako sporna kot njena slovenska eksplikacija pri Vrazu – ta je namreč neposredno zaradi Kollárjevega zgleada razširjenega pojmovanja narodne enotnosti opustil pisanje v slovenščini in se pridružil ilirskemu gibanju, ki se je deklarativno prav tako borilo za preporod vseh južnoslovanskih jezikov, po Kollárjevi delitvi torej narečij enega naroda, ki ga je treba še poenotiti. Čeprav je ilirizem, sam sicer v vseh pogledih poganjek Kollárjevega panslavizma,⁴ tako ob svojem nastanku kot ob svojem izteku po posegu ogrske cenzure 1843 deloval zlasti kot nacionalno gibanje, ki naj združi različna hrvaška narečja in običaje,⁵ je v svoji najbolj izpostavljeni in brez dvoma najvplivnejši fazi konec 30. in v začetku 40. let 19. stoletja v poenotenje pritegnil tudi druge južnoslovanske narode.⁶ V slovenskih pokrajinah je bila recepcija ilirizma razmeroma kompleksna: medtem ko je bil še desetletja po razcvetu na Hrvaškem zelo priljubljen na Štajerskem in Koroškem, kjer so bili pritriski germanizacije močnejši, so ga izobraženci na Kranjskem zavračali, njihova optika gibanja (in toliko bolj samega Vrazovega doprinosa k njemu) pa se je zaradi središčne vloge kranjskega kulturnega kroga skozi desetletja razširila na celoten slovenski prostor.

2.2 Kollár kot objekt Vrazovega občudovanja

Kollárjev lik pa je Vrazu pomenil še mnogo več od mladostnega vzora pri odločitvi za ilirsko idejo.⁷ Iz mnogih dokumentov tistega časa je znano, da je ilirec

pripisoval srbščino. Ta naj bi se (v nasprotju s hrvaščino in »karantanskim« narečjem, kakor je imenoval slovenščino) govorila tudi v Beli Krajini in celo v Istri južno od Dragonje (ZAJC 2005: 29–32).

³ Če smo povsem natančni, je Kollár govoril o štirih narečjih, ki naj bi imela v nasprotju z drugimi zgodovinsko nalogo *postati* knjižni jeziki (ZAJC 2005: 29).

⁴ »Prvotni program ilirizma na Hrvaškem je izhajal popolnoma iz Kollárjeve panslavistične zamisli.« (POGAČNIK 1986: 254)

⁵ Vraz je tudi po razhodu z nekaterimi največjimi ilirci, ki so se mu nazadnje (glede na panslavistično idejo) zdeli podobno separatistični kot Kranjci, še nekaj časa vztrajal pri Kollárjevi konceptiji slovanskega preporoda. »Vraz je bil po svoji miselnosti izjema v vsej hrvaški družbi; edinemu je bil Kollárjev nauk svet, edini je terjal le literarnega dela in edini je iskal bolj zvez po slovanskem svetu, kot pa utrjeval domače svetovjanke v boju proti Madžarom.« je pisal Fran PETRÉ (1939: 236).

⁶ Ob tem so bili prisotni tudi spori, saj je Gaj Slovence Ilirom hotel pogosto priključiti kot hrvaško skupnost. Vraz slovenske narodne in jezikovne samobitnosti ni hotel žrtvovati in je to obsojal, ker pa je imel Gaj na svoji strani Kollárjevo teorijo o štirih narodih, je Vraz iz nje brez slabe vesti izpeljal nekoliko prilagojeno različico, ki je njegovo vseslovansko Slavijo razdelil v dve novi narodnostni skupnosti – Slovane oziroma Slovence in druge, južne Slovence (PETRÉ 1939: 100).

⁷ Tudi sam nacionalnoideološki vpliv na Vraza je bil bistveno globlji od preproste denotacije štirih slovanskih jezikov/narodov. Znano je, da so bili prav Kollárjevi spisi in poezija tisti, ki so v Vrazu (sicer

očeta panslovanske ideje častil kot nekakšnega preroka (»slovanskega Mojzesa in Jeremijo v eni osebi« [SLODNJAK 1952: 29; KRESNIK 2010: 48]), njegovo *Slávy dcero* pa razumel kot evangelijslovske pomladi in jo redno prebiral kot veliko delo preteklosti, zdajšnjosti in prihodnosti slovanstva. Ob nekritičnem povzemanju Kollárjevih pogledov se ni pretirano oziral na marsikatero krivico, ki jo je zaradi nerazumevanja slovenskih prizadevanj zapisal na račun Slovencev. Teh ni imenoval z besedo, temveč jih je dosledno obravnaval ločeno po pokrajinah, Štajerce in Korošce pa je štel med trojico zadnjih, ki k slovanskemu prepородu še niso ničesar doprinesli. Vraz mu krivičnega mnenja, ki spregleduje delo mnogih vzhodnoslovenskih preroditeljev, po mnenju nekaterih avtorjev ni nikoli zares oponesel,⁸ temveč je bil nasprotno navdušen, da bo nemara ravno on tisti, ki mu bi hotel Kollár priznati primat na tem območju (PETRÈ 1939: 63–64, LAH 1922: 158).⁹ Prav tako je želel biti tudi v kranjskem krogu izobražencev prepoznan kot tisti, ki najzvesteje izvršuje Kollárjev panslavistični projekt. Po mnogih nesoglasjih s čbeličarji, ki so jim v marsičem botrovala prav razhajanja v odnosu na panslavistično idejo, je leta 1838, malo potem, ko je delo odkril sam, Prešernu in Smoletu poslal po en izvod Kollárjevega spisa *O književni vzajemnosti med raznimi plemeni in narečji slovanskega naroda*, izšlega dve leti pred tem.

Leta 1841 ga je v Zagrebu tudi osebno spoznal, vendar vez ne tedaj ne po korespondenci, ki je srečanju sledila, ni prerasla meja formalnega poznanstva, ob čemer je verjetno, da Kollár ni nikoli spoznal, kako zvestega učenca in slednika ima v Vrazu (PETRÈ 1939: 257), o katerem je Petrè pozneje zapisal: »Z vso upravičenostjo ga moremo imenovati v idejnem kakor organizacijskem ozirju najvernejšega Kollárjevega učenca ne le na slovanskem jugu, temveč sploh.« (prav tam: 247)

po očetu Nemcu, rojenemu kot Jakob Fraß) zbudili odpor do nemškega elementa; Vraz pred tem nemškega vpliva ni problematiziral, čeprav je bila germanizacija na Štajerskem močna. To se je drastično spremenilo po odkritju Kollárja. Slovaku je bila namreč pangermanska ideja referenčna točka, ki ji je kot negativ zopretavil panslovansko (PETRÈ 1939: 64).

⁸ To je ena interpretacija; Jože Pogačnik nasprotno Vrazovo čast rešuje, češ da je njegovemu nezanimanju za študij prava v Gradcu kriva tudi »mrzlična slovstvena dejavnost, s katero je želel izpodbiti Kollárjevo ostro obsodbo štajerske in koroške nedelavnosti« (POGAČNIK 1986: 259; 1991: 937). Podobno je najti razumevanje do Vrazovega nanašanja na »Kollárjev še neprebolni očitek v 73. sonetu III. dela pesnitve« pri SLODNJAKU (1952: 56), ki omenja tudi Vrazovo zgroženost ob tem odlomku, ki jo je s tresočo (»trepečo«) roko zapisal v korespondenci z Roštlapilom (29).

⁹ Nasploh so bila nekatera Kollárjeva izvajanja iz današnjega očišča problematična. Slovansko inteligenco je v skladu s svojo kulturno politiko štirih narodov razdelil v tri stopnje – prva naj bi poleg svojega narečja poznala še vsaj eno, druga, splošnejša, naj bi poznala kar vsa, najvišja stopnja pa je bila prihranjena za tiste, ki so vse štiri slovanske jezike obvladovali, in le tisti naj bi imeli pravico pisati (PETRÈ 1939: 148). Za Slovence ali Slovake bi to naposled pomenilo, da knjižni jezik kot tak ne bi obstajal, podobno kot se je ob uspešnem ilirskem poenotenju hrvaškega kulturno-jezikovnega idioma zgodilo kajkavskim in čakavskim narečjem, ki so imela prej bogato knjižno tradicijo. Zato tudi ne čudi, da so posamezni navdušenci nad panslovansko idejo, ki so v njej videli predvsem sredstvo preporeda lastnega »narečja« in njene ohranitve pred stopnjevano germanizacijo, Kollárja interpretirali z manjšimi dekoracijskimi popravki, kakršna je bila denimo Vrazova tipologija slovanskih narodov, ki jo omenjam v opombi 6. Zato najbrž drži Petretova ugotovitev, da je imel panslavistični program »svoj trenuten, zelo dragocen pomen prav kot sredstvo, nihče pa ni trajno videl v njem končnega cilja prizadevanj svojega naroda« (prav tam: 246). — Danes je bolj kot Lahov poznan prevod pesnitve Milana Dolgana *Hči Slave* iz leta 1995.

3 Slávy dcera

3.1 O zbirki

»Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích« *Slávy dcera* (*Slave hči*) iz 643 sonetov, ki jo je avtor od prve izdaje¹⁰ v 20. letih vse življenje dopolnjeval, je imela na mlade prerodne delavce, večinoma vsaj navdušence nad slovstvom, pogosto pa tudi same pesnike in pisce, velik vpliv (BURIAN 1937: 165) ne toliko zaradi pesniške kakovosti (to so literarni zgodovinarji že večkrat postavili pod vprašaj [DRECHSLER 1909: 61; FEKONJA 1893: 343; PETRÉ 1939: 62–63]), temveč zaradi spodbudne silovitosti, s katero je Kollár slikal »slovanski narod«.¹¹

K pisanju zbirke naj bi ga pripravila dva motiva, dokaj značilna za prvo polovico 19. stoletja. Leta 1817 naj bi se udeležil slavja, ki ga je ob tristoletnici reformacije na gradu Wartburg pripravila nemška mladina in na katerem so bile jasno postavljene pangermanske zahteve po združitvi v eno državo. Kot protiutež nemškemu nacionalizmu naj bi bila ideja o skupnem slovanskem kulturnem subjektu (LAH 1922: 45–46). Drugi povod je bila Kollárjeva ljubezen do pastorjeve hčere Friderike Schmidt, ki jo je pesniško oblikoval v Mino,¹² »Slave hčer«, ob čemer ni bilo nepomembno, da so njeni starši prihajali iz slovanske vasi Roslave (LAH 1922: 46; FEKONJA 1893: 338).

Leta 1821 je izdal zbirko pesmi *Basně*, v kateri se je optimistična mladostna ljubezen prepletala s panslovanskim zanosom, tri leta pozneje pa je kot razširjena različica zbirke prvič izšla *Slávy dcera*, pesnitev v 150 spevih, razdeljenih na tri dele (Sala, Laba, Donava) in pospremljenih z znamenitim elegičnim predspevom (LAH 1922: 47; FEKONJA 1893: 340), ki je imel na slovanske zanesenjake zaradi svojega veličastnega apokaliptičnega podobja in privzdignjenega jezika velik vpliv. Leta 1832 je izšla že močno dopolnjena izdaja pesnitve s 615 soneti, nadaljnje pesmi pa je dodajal do smrti.

3.2 Vsebina

Pripovedovalec v uvodu zapoje elegijo pretekli slovanski slavi, ob čemer hvali velika dela (izmišljenih) slovanskih junakov ter graja germanska plemena in narode, ki so dvignili meč nad nedolžnim slovanskim življenjem ter ga skozi zgodovino zdesetkali in razdelili. Toži o krajih, ki imajo še vedno slovansko ime, ne pa tudi slovanske duše, ter se retorično sprašuje, kje je junak, »ki bi vzbudil iz sanj te Slave grobove« (KOLLÁR 1922: 139). Sklep predspeva prinese preobrat, ko želi pregnati žalost, češ da je največje zlo »v nesreči stati brez volje / kdor povzdigne svoj glas, mora ga čuti nebo«. Čas naj bi namreč delal v korist zmage pravičnosti, in »kar nagrmdil je vek, mahoma zruši se v prah« (prav tam: 140).

¹⁰ Najbolj vplivna je bila – tudi za Vraza – izdaja iz leta 1832.

¹¹ Ivan Lah je zapisal: »Gaj in Vraz in Ilirci so samo odmev te visoke pesmi o slovanski domovini.« (LAH 1922: 47)

¹² Med raziskovalci je zaslediti celo mnenje, da ime Mina posredno izhaja iz feminizirane verzije imena njenega brata Wilhelma – namreč Wilhelmina, kakor *bi se lahko* glasil vzdevek za Friderike (VOTRUBA 2006: 20).

V prvem delu se na bregovih turinške reke Sale, ki je bila nekdaj slovanska, Slava pritožuje, da so pomrli otroci, hkrati pa bogove prosi, naj ji naklonijo novega otroka. Usmili se je Amor in ustvari »Slave hčer« Mino. Pesnik spi pod lipo (ki ima v pesmi simbolno konotacijo slovanskega drevesa) in vidi Mino v sanjah, naposled pa jo v cerkvi sreča tudi v resničnem življenju (kot »angela med množico klečečo« »v beli halji«) in se ji zaobljubi. Ljubezen do hčere Slave ga navdaja tudi z ljubeznijo do naroda in domovine. V sanjah obiskuje kraje s slovanskimi imeni, naposled pa mora s hrepenenjem in zvestim spominom na hčer Slave zapustiti Bregove Sale (KOLLÁR 1922: 137–45; LAH 1922: 140; Anon. 1927: 336).

Drugi del prikazuje pripovedovalčevo potepanje ob bregovih Labe, druge reke, ob kateri lahko misli veličastno slovansko zgodovino in bedo, ki je od nje ostala danes. Pozdravlja češka mesta in se posebej ustavi pred Prago, ki ji prerokuje zmagovito prihodnost, ko bo zmogla premagati samo sebe in postati »svetišče Slavi«. Od daleč vidi Moskvo v plamenih, ki je zagorela, »da mogla slepcem bi oči odpreti, / kdo da sem jaz in kdo otroci moji«, da bi torej razsvetlila Slované in prebudila njihovo zavzetost. V tem žaru opeva pripovedovalec prostranstva, kjer »sliši jezik matere se Slave«, ter predvideva dokončno zmago in naposled kraljevino Slovanov, ko si opomorejo od sovražnega nemškega in madžarskega podjarmljenja. V tretjem delu pesnik najprej hodi po Slovaški, nato obiše Panonijo, Gosposvetsko polje, kjer opeva slovansko ustoličevanje vojvod, in naposled Beograd, tedaj pod Turki. Napove mu junaško prihodnost, ko »vstane šarec Marka Kraljeviča«, in Slované še intenzivneje poziva k slogi, ki da jo bodo dosegli le skozi delo in ljubezen do domovine (KOLLÁR 1922: 146–56; LAH 1922: 146, 150).

Sledita sklopa Lethe (slovanska nebesa) in Acheron (slovanski pekel), o katerih pripovedovalcu poroča Mina, ki je medtem umrla in z bogom ljubezni Milkom odšla v nebesa. Nad vhodom je cirilski napis, ki pravi, da tu prebiva Slava s svojimi zvestimi otroki, deležnimi večne radosti. Prebivalci so razdeljeni v skupine, hči Slave pa našteva imena tistih, ki jih je na popotovanju srečala – od slovenskih preroditeljev med drugimi omenja Valentina Vodnika, Petra Dajnka in Jerneja Kopitarja,¹³ med novimi književniki, ki gojijo ljudsko slovstvo, pa govori tudi o Ljudevitu Gaju in njegovi skupini; skozi sonet Mlada gredica pripoveduje Slava o mladem cvetju, ki ga je suša onemogočala v rasti, zato ga je osvežila z vrčem vode. Na tem mestu je Kollár izpostavil Koroško in Štajersko (skupaj s Šlezijo) med kraji, ki k slovanski vzajemnosti in preporodu niso prispevali še nič omembe vrednega (1922: 158–62; LAH 1922: 158; Anon. 1927: 336).

Mino je Kerubin postavil pred pekel, v katerem so trpeli slovanski izdajalci, sovražniki in odpadniki, grešniki pa so v dantejevski maniri podvrženi različnim mukam. Kollárjev slovanski pekel ima tudi funkcijo vic, saj v njem pokoro delajo denimo tisti, ki niso izpolnili svoje dolžnosti do slovanstva, po prestani kazni pa se vračajo v svet. Nazadnje pripovedovalec poziva Slované, naj ostanejo zvesti slovanstvu in se tako izognejo peklenskim mukam (LAH 1922: 162).

Pripovednemu delu *Slávy dcere* sledijo še epigrami, v katerih se zrcali aktualna problematika panslavističnih idej.

¹³ Slednja sta bila sicer ob izidu referenčne izdaje besedila še živa (prav tako kot nekoliko pozneje omenjeni Gaj in mnogi drugi v onstranstvo postavljeni Slované), Dajnko pa je za dolgo preživel tudi samega Kollárja. Lep delež še živih Slovanov v slovanskih nebesih je že začasa izida pesnitve zbujal posmeh.

4 Medbesedilne navezave na starejše avtorje

4.1 Idejni vzori

Preučevanje intertekstualnih elementov pri *Slávy dceri* je kompleksnejši izziv od odčitavanja Kollárjevega vpliva na *Djulabije*, ki se je v svoji zbirki naslanjal pretežno na Kollárja. Pesnitev o hčeri Slave je namreč eklektičen *koiné* karseda različnih literarnih in filozofskih vzorov. V filozofskem smislu dolguje *Slávy dcera* ne le Johannu Gottfriedu Herderju (JEŽIČ 1953: 32; DRECHSLER 1909: 64),¹⁴ na katerega se naslanja večina evropskih prerodnih avtorjev (posebej slovanskih), temveč tudi Georgu Wilhelmu Friedrichu Heglu, od katerega je Kollár prevzel nazor o kolektivnem duhu naroda in njegovih inkluzivnih nalogah (DRECHSLER 1909: 64–65).

Kollár je tako neslovanski kulturi svojega časa pripisoval predvsem razkroj in upadanje, ki da se pozna tako v književnosti zgodnjega Goetheja (njegov odnos do Goetheja, ki ga je tudi osebno spoznal, je bil očitno precej ambivalenten [VIDIČ 1897: 422]) in Schillerja kot v filozofiji razsvetljenstva in (pred)romantike – Rousseauju tako očita prezir do izobraževanja, Voltairu in Schellingu ateizem, v mnogih pogledih pa je skeptičen tudi do Hegla. Ob globinskih vplivih Byrona na pesnitev je nenavadno, da je zahodno romantično vrenje odpravil kot »byronizem«, ki se mu je treba postaviti po robu: »Čezmerna umska izobrazba ali prenasičenost, pretirana čutna razdražljivost in iz teh izvirajoča utrujenost duha in topost čustev, tak je značaj naše dobe,« je pisal, in zato verjel, da za takšno Evropo ni napredka. Namesto romanske in germanske kulturne dominacije je videl nujnost slovanskega vzpona, ki bo s svojo miroljubnostjo človeštvo spet navdal z novimi duhovnimi in telesnimi močmi¹⁵ (PETRÉ 1939: 146; DRECHSLER 1909: 64).

4.2 Literarne medbesedilne navezave

V umetniškem smislu se je Kollár za *Slávy dcero* najbolj napajal iz Danteja Alighierija,¹⁶ Francesca Petrarke in Georgea Gordona Noela Byrona. Pri Danteju se je zgledoval v nekoliko prirejeni tridelni strukturi nebes, vic in pekla ter spremljevalcu po onstranstvu Milku. Ta ohranja mnoge poteze Vergila, hkrati pa je močan medbesedilni zgled za njegov lik rimski bog ljubezni Amor (PETRÉ 1939: 62; KOVAČIČ 1902: 555; LAH 1905: 273; DRECHSLER 1909: 74). Kollár pesniško ni bil kos danteje-

¹⁴ Znano je Herderjevo navdušenje nad Slovani, ki je močno zaznamovalo tudi njegovo filozofijo. Ta je Slovanom, ki naj bi sloveli po miroljubnosti in poštenosti, napovedovala veličastno prihodnost, zahodnim narodom in Madžarom pa delen zaton, zato ne preseneča, da je navduševala tudi Kollárja. »Herderjev filozofski nazor o poslanstvu Slovanov je bil [v *Slávy dceri*] prelit v pesniško obliko.« (PETRÉ 1939: 62, 242)

¹⁵ V tem je na videz zvesto sledil Herderju, ki je podobno verjel, da bo ob zatonu zahodnih in asimilaciji madžarskega naroda vstalo slovanstvo. Vendar je Herder poudarjal tudi, da ni naroda, ki bi bil *nad* preostalimi in ki bi posedoval vso modrost. Zdi se, da se je na tej točki Kollár izneveril celo Herderju, saj je odločujočo vlogo slovanstva za človeštvo močno potenciral (DRECHSLER 1909: 64).

¹⁶ Morda je (tudi) to botrovalo Vrazovemu pionirskemu prevajanju začetka tretjega speva *Božanske komedije*, ki se ga je lotil malo potem, ko se je seznanil s *Slávy dcero*. Šestinštirideset tercin, ki jih je prevedel do marca 1835, velja za njegovo najboljšo poezijo do tedaj (PETRÉ 1939: 85).

vskemu vplivu, in kot meni Vrazov najizčrpnější biograf Branko Drechsler, je šlo za »pogum, ki ga lahko pojasni le zanos«. Poleg tega je v slovanskem peklu prihajal do očitnih nedoslednosti glede svoje filozofije, nebesa pa je zastavil tako površinsko in razvratno, da bi po besedah nekega češkega kritika »vse verne zagotovo izgnal iz raja« (DRECHSLER 1909: 73).

Po Petrarki je prevzel predvsem sonetno formo, ki obsega celotno pesnitev razen najslavnejšega in najbolj vplivnega predgovora (in epigramov na koncu pesnitve), in se naslonil na njegovo upesnjevanje idealne, nedosegljive ljubezni. Byron je odločilno vplival nanj s kompozicijo *Romanja grofiča Harolda* (romanje po Grčiji, Italiji in Španiji je bilo podlaga za »romanje« Kollárjevega pripovedovalca po historičnih slovanskih deželah) in s svojo fascinacijo nad pesniškim historizmom, v čemer ga je Kollár sicer daleč presegel. Prav težnja k pripovednosti in psevdozgodovinski utemeljitvi panslavizma, kakršno srečujemo skozi vso *Slávy dcero*, je najznačilnejša lastnost in stilsko šibkejša točka pesnitve, zaradi katere je v očitnem nasprotju s poezijo njenega občudovalca Vraza – ljubezensko-erotična plat umetnine je kljub zgodbeni zasnovi, ki ji odmerja vidno mesto, pogosto potisnjena v ozadje. Tudi ko se ljubezenska motivika pojavi, je oblikovana predvsem kot odmev Petrarkove hrepenjske lirike (DRECHSLER 1909: 61, 73; V. S. 1898: 126). Že zgodaj so se pojavljali očitki, da je prevelika pesnikova navdušenost nad Byronovim vpletanjem zgodovinskih, arheoloških in mitoloških momentov njegovo pesnitev spremenila v prozo (DRECHSLER 1909: 74).

5 Formalne in vsebinske povezave med Kollárjevim opusom in Vrazovo poezijo

5.1 Pred *Djulabijami*

»Pred nekimi dnevmi sem Kollárovo *Slávy dcero* dobil, ne premorem Vam do-povedati, kakšno veselje ž njoj mam,« je Vraz navdušeno pisal Ljudevitu Gaju (JEŽIČ 1953: 31; DRECHSLER 1909: 31), močan vpliv zbirke pa je bilo v Vrazovi zgodnji slovenski poeziji čutiti že zelo hitro (PETREÈ 1939: 62). Čeprav Kollárja ni cenil prvenstveno kot pesnika, temveč ga je prevzemal Kollárjev zanosni panslovanski duh, je pesnik močno vplival tudi na (ne)jasnost njegovega izraza in skladnje v določenem obdobju njegove slovensko pisane poezije in v začetnem obdobju pisanja v ilirščini – ta vpliv še ni dovolj raziskan. Veliko več je znanega o motivno-tematskih navezavah na Kollárja, ki jih je v Vrazovi poeziji na pretek že pred *Djulabijami*.

V *Slávy dceri*, ki jo je bral kot preroško knjigo slovanske zgodovine in prihodnosti, je najbolj cenil Lethe, zelo hitro pa se je osredotočil na že omenjeno mesto iz soneta, v katerem je Kollár pisal o nedejavnosti štajerskih in koroških preroditeljev.

Ko je leta 1836 umrl štajerski preroditelj Dragotin Šamperl, je Vraz pod naslovom *Αποθέωσις* prevedel dotični sonet in dodal dva svoja. V prvem je opisal Šamperlovo ljubezen do naroda in poezije, njegovo smrt pa prikazal kot porojeno iz hrepenja matere Slave po zvestem sinu, v drugem pa njegovo vnebovzetje v slovanski raj; ko-

nec drugega soneta govori o slovenski Štajerski, ki naj tako nikoli več ne obvelja za prerodno ne dovolj dejavno regijo (SLODNJAK 1952: 56; DRECHSLER 1909: 30–32).

V sonetu, posvečenem Kollárju, prežetem z globokim, ponižnim spoštovanjem do vzornika (v njem pravi, da mu s svojim delom ni »vreden nogvic zuti«), je v njem pripisal attribute Mojzesa (»zakonitel, / Ki v pušči z njoj je vižal trde brate«) in zapisal, da mu dolguje pol svoje duše (»Me duše pol ti dolžen, kaj mam dasti / V obet«, posodobljeno: »Pol svoje duše ti dolgujem, kaj naj ti dam / V žrtev«) (MURKO: 1910: 37; DRECHSLER 1909: 31–32). Celó zadnje pesniško delo, ki ga je Vraz napisal v slovenskem jeziku, je verzificirano Sporočilo, ki ga je nameraval poslati Janu Kollárju, a je ostalo v zapuščini. Po analizi besedila se zdi, da ga je napisal leta 1839, v njem pa »s trepetom« poroča Kollárju o svojem prvencu (očitno gre za *Narodne pèsni ilirske*); sebe v tretji osebi imenuje Slovakovega »od juga učenca« (VRÁZ 1952: 290; SLODNJAK 1952b: 239).

Poleg prevodov Kollárjevih sonetov iz *Slávy dcere* se je na panslavističnega pesnika v svoji zgodnji poeziji, pisani v slovenskem jeziku, nanašal tudi z različnimi referencami; v nekaterih slovenskih sonetih se je tako po dantejevsko pustil voditi Milku, Kollárjevemu liku boga ljubezni, hčer boginje Slave pa po vzoru Kollárjeve Mine poimenoval Mila (DRECHSLER 1909: 36; PETRÈ 1939: 74, 77). Toda tu smo se omejili le na nekaj najznačilnejših primerov, ki naj ne zamegljijo temeljnega premika v nanašanju na Kollárja. Ta se je lahko zgodil šele v prihodnjih letih, in sicer ne le zaradi *Djulabij* kot očitne reference na preplet panslovanske domovinske teme z motivom ljubezenskega hrepenenja, temveč zlasti zaradi prestopa v nov jezik, drznega koraka, ki je bil sam na sebi dokončna afilicija s Kollárjevo panslovansko opustitvijo pisanja v slovaščini.

5.2 V *Djulabijah*

Djulabije so prvo večje delo, ki ga je Vraz spisal v ilirščini, nastajale pa so med letom 1836 in začetkom 40. let 19. stoletja.¹⁷ Gre za zbirko pesmi, ki Kollárjevi pesnitvi in njegovemu literarnemu slogu dolgujejo mnogo več¹⁸ od zgolj tematskih navezav – vse tja do jezikovne podobe. Ne gre »le« za to, da si je ilirec za pisanje izbral še nesistematiziran jezik, katerega raba se je vsaj tedaj skoraj v celoti utemeljevala na Kollárjevi ideji o štirih slovanskih jezikih in njim podrejenih narečjih, ideji torej, zaradi katere se je tudi sam Kollár kljub ljubezni do slovaške kulture odpovedal slovaščini v korist češčine. V jezikovnem smislu so še bolj v oči bodeče besedotvorne inovacije, kakršne si je v češčini privoščil tudi Kollár – gre za pogosto rabo nesistematično tvorjenih podrednih pridevniških zloženok, za kakršne je Kollár vzor našel pri zgodnejših prevajalcih Homerja v češčino, kot so bili Puchmayer, Valkovič, Nejedlý, Macháček in Holý (DRECHSLER 1909: 72).

Pod vtisom Slovakovih besed, kakršne so *květrouchý, zlatoznivý, lípostinný, hvězdovlasý, nebedajný, láskosmavý, pěknobřehý, zlatokrajný* ali *větrošatý*, se v *Djulabijah* pojavljajo umetelne ilirske zloženke *rajskoslatki, ljubogrješni, dušodružni*,

¹⁷ Prva, najpomembnejša, a nepopolna izdaja z le dvema deloma namesto štirih je izšla že leta 1840.

¹⁸ Prvi je na povezave med zbirkama že leta 1880 opomnil Franjo Marković (DRECHSLER 1909: 206).

vatrokrvi, lozoslavni, cvjetokitni, čudokrasni, krilotrudni, srebročisti idr. Toda tovrstna inovativna raba pridevniških zloženek ni naletela na odmev niti v pokollárjevski češčini niti v poznejši ilirščini oziroma naposled v hrvaščini. Še več, tudi sam Vraz je po obdobju *Djulabij*, ki je bilo pri njem daleč najgloblje zaznamovano s Kollárjevim vplivom, tovrstne besede komaj kdaj uporabil. Podobno se tudi besede, kot sta *Slava* in *slavski*, s katerimi je Vraz v sklicevanju na Kollárja odločilno vplival na ilirske prerodne pesnike,¹⁹ v hrvaščini niso ohranile (DRECHSLER 1909: 71–72; JEŽIĆ 1953: 32).

Sicer pa se moramo, kot predlaga Marko JUVAN (2000: 248), za najočitnejše sledove medbesedilnega prehajanja elementov najprej ozreti na »obrobje« posamičnega dela, torej na njegova začetek in konec, kjer je največja možnost kazalk citatnosti v naslovih, podnaslovih in epigrafih. Pri *Djulabijah* sicer nimamo pribesedilne kazalke, pač pa na začetku najdemo Razlog, nekakšen uvodni spev. Ta ni oblikovan v heksametrih predspeva (raje je – morda tudi zaradi začetniškega nezaupanja v svoje pesniške zmožnosti – uporabil trohejski osmerek), a se metrum vseeno razlikuje od preostalega besedila – to je pri Kollárjevi pesnitvi sestavljeno iz sonetov, v *Djulabijah* pa iz krajših pesmi, oblikovanih v dve štirivrstičnici oziroma kvartini. Tudi tematsko imata predspeva vsaj to skupno lastnost, da s predhodnim dogajanjem napovesta osrednji tematski sklop. Vseeno je med njima nemalo razlik – predvsem je Vrazov bistveno bolj lirski – njegova epskost je skrčena na pripoved o goslarju, ki potuje in poskuša boga ljubezni Jelja (nekakšnega slovanskega Amorja) ogreti za slavo davnih dedov, medtem ko je pripovednost Kollárjevega Predspeva v ospredju, saj o isti slavi slovanskih prednikov govori v neprimerno bolj vzvišenem jeziku in poudarjeno (kvazi)historično, z mnogimi omembami pomebnih zgodovinskih in mitskih dogodkov.

Tudi dogajalni obrat se, čeprav prisoten pri obeh uvodnih spevih, močno razlikuje. Večji del Kollárjevega predspeva je zaznamovan z žalostjo, bolečino in tarnanjem nad usodo slovanstva, naposled pa se vzdušje na neki točki povsem obrne in pripovedovalec ugotovi, da se je treba odzvati z bojevitim žarom in upanjem. Preobrat v Razlogu pa je precej milejši in tematsko grajen skorajda obratno. Lirski subjekt, od začetka navdušen nad bojem za slovanstvo (»Srca nadam svim udata«) tam potuje z goslimi in poje tistim, ki ga želijo poslušati. Bog Jeljo, ki ga ob tem sreča, mu pritegne, da je petje lepo, vendar meni, da ni vredno peti o slavi že umrlih dedov, na kar on odgovarja, da ga je za opevanje slovanskega poguma navdahnila Vila in da je blagoslov peti pod njenim okriljem (»To je raskoš, to i plata / Od bogova tebi slata«). Ko Jeljo izgine in ga zadene s puščico ljubezni, lirski subjekt v vznesenosti znova zagleda Vilo in jo zamaknjen opazuje, ne da bi povsem razumel, od kod se je prikazala in zakaj jo je spet srečal. Ko se ove, Vile ni več, izginile pa so tudi gosli in ob sebi ima po novem tamburico – to Vraz v nasprotju z goslimi, namenjenimi epski poeziji, razume kot glasbilo lirske, ljubezenske izpovedi (VRAZ 1953: 257). S tamburico hodi lirski subjekt naprej po svetu in šele na tej točki, le nekaj kitic pred koncem speva, očitno navdan s černostjo in čustvenostjo, zgrožen našteva velikanske izgube, ki jih je nad slovanstvom povzročila tuja roka. Ton ni

¹⁹ In celo na Prešerna, ki je prav tako omenjal »otroke Slave« v epskem kontekstu (KRESNIK 2010: 48).

brezupno pesimističen, saj ga ob žalosti, ki jo opeva ob tamburici, spremlja trepetajoča zvezda na nebu, a bolečina ni ozdravljiva (»Stoga ranu noseč vijekom / Od koe ne ima pridignuća.«) in edino, kar nesrečniku preostane, je, da vpije kot »prorok s razvaline«, naj se ga Bog usmili.

Tako se Razlog – v popolnem nasprotju s Predspevom k *Slávy dceri* – konča v mnogo temnejšem in bolj poglobljeno lirskem tonu, kot se začne (VRAZ 1953: 43–47; KOLLÁR 1922: 137–40). Kljub temu je Kollárjev vpliv očiten – čeprav se je Vraz odločil za tematsko inverzijo glede na izvornik, je skozi ves uvod prisotno motivno-tematsko nanašanje na *Slávy dcero*. Kjer od nje odstopa, uporablja ljudsko motiviko, značilno za južnoslovanske junaške epe, kar je ponovno odmev Kollárjevega vztrajanja na enotnem južnoslovanskem kulturnem angažmaju. Kollárjev vpliv je najti tudi v sklepu, kjer je Vraz v slogu Kollárjevega Výklada čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dcerě dodal izčrpana Izjasnjenja, v katerih se je na Kollárja tudi izrecno nanašal (DRECHSLER 1909: 71) in celo za uvodni odstavek vanje izbral odlomek iz Kollárjevega predgovora k *Slávy dceri* (VRAZ 1953: 254).

Same *Djulabije*, torej pesmi iz dveh kvartin, ki se nahajajo med Razlogom in Izjasnjenji, poleg vloge v kompoziciji pesnitve dolgujejo Kollárju največ v tematsko-motivnem smislu. Pri tematki, kakor jo pojmuje literarna veda, gre v *Djulabijah* za preplet ljubezenske hrepenenjske teme, ki jo je Kollár prevzel od Petrarke, in domovinske (v našem primeru [vse]slovansko vzajemne). Slednje si Vraz ni izposodil le kot skupno vrednoto, temveč je podobno kot Kollár teleološko zastavil angažma v smeri slovanske zavednosti in vzajemnega preporoda, ki da bo v herderjanskem smislu na svet in v zgodovino prinesel bratstvo, enotnost in pravičnost (»Svi narodi braća, / svi su božja čeda, / na njih jedno nebo / i jedan Bog gleda; // I ko jedno sunce / nad svimi ishodi, / i jedno stoj, vladaj / pravo nad narodi!« [VRAZ 1953: 186; DRECHSLER 1909: 68]).

Druga tematska navezava, in sicer na Kollárjevo razvijanje ljubezenske in erotične teme, je zanimivejša in kompleksnejša: Vraz je bolj liričen in v smislu erotične izpovedi močnejši pesnik od vzornika, pri katerem je erotični motiv bistveno redkejši in podrejen kulturnopolitičnemu značaju pesnitve.²⁰ V *Slávy dceri* je sicer najbolj ljubezensko izpoveden prvi del, ki je na Vraza tudi najbolj vplival, zlasti leta 1838, ko je sam snoval prvi del *Djulabij*. Erotični motiv je najbolj prisoten v prvem delu, zato je povezava med prvima deloma zbirk najmočnejša (DRECHSLER 1909: 69–70); vsi Kollárjevi soneti, ki jih je Vraz prevedel v slovenščino, so erotično-ljubezenske narave (prav tam: 71). Vraz je v nasprotju s svojim vzornikom skozi celotno zbirko vztrajal pri upesnitvi čistega in neokrnjenega hrepenenja (prav gotovo sta k temu prispevali poroka in zlasti smrt Vrazove muze Ljubice Cantilly med ustvarjanjem zbirke), medtem ko upesnjevanje nedosegljive ljubezni v *Slávy dceri* večkrat izgubi sapo proti konservativnim, patriarhalnim momentom, saj Kollár na več mestih ne opisuje več klasične pesniške muze, temveč konvencionalno neemancipirano ženo,

²⁰ Spočetka je bil Kollár pretežno erotičen pesnik. Prvi del njegovih *Básni*, ki je izrazilo ljubezenski, je bil osnova za prvi del *Slávy dceri*. Ta je pozneje v grobem nastajala tako, da je pesnik izvorno ljubezenski tematiki dodajal nove in nove patriotske, politične in historične elemente, dokler niso ti povsem prevladali nad prvotno temo (DRECHSLER 1909: 69).

ki se ne znajde le med knjigami, marveč tudi v kuhinji²¹ (prav tam: 73). Prav predanost prefinjeni ljubezni in čustveni izpovedi je točka, ob kateri so *Djulabije* v literarni zgodovini obstale kot relevantno izvorno delo in ne le posnetek Kollárjeve pesnitve, pri kateri erotična izpoved močno trpi na račun aktualističnih, teznih in (psevdo)historiografskih elementov.

Motiviko je Vraz na mnogih mestih prevzemal po *Slávy dceri* – vendar gre bolj za motivne drobce: Vraz ni pozabil, da je Kollár po Komenskem prevzel misel o Slovanih kot o »golobjem narodu« in jo tudi vztrajno ponavljal; tako je v *Djulabijah* motiv goloba in golobice prihranil za najnežnejša občutja (»Kod jezera toga / duše golubinje / Dvije Slovenke, divne / vile jezerkinje.« [VRAZ 1953: 169; DRECHSLER 1909: 66]). Pri Vrazu prav tako na zelo veliko mestih najdemo motive, povezane z lipo, ki jo je za vpeljavo »golobje narave« Slovanov uporabljal že Kollár; tudi njeno nasprotje, hrast kot simbol nemške sile in surovosti, je Vraz prevzel po Kollárju (»Pod tvrdim se dubom / sruši cvjetna lipa.« [VRAZ 1953: 100, 266; DRECHSLER 1909: 66]). Tudi Vrazov »grad sred zemlje slovinske« kot prostor hrepenenja, kjer živi nedosegljiva ljubezen lirskega subjekta, se po svoje navezuje na Kollárjevo Salo kot čustveno in simbolno zaznamovan kraj – Sala je domovanje hčere Slave Mine, »grad sred zemlje slovinske« pa dom pesniške upodobitve Vrazove muze Ljubice. V prvem delu pesnitve in v prvem delu zbirke je kraj motiv, ki mu sledijo izpovedne pesmi o prvem srečanju, prvem pogledu, prvem poljubu, o mukah in radostih ter naposled o razhodu, ob čemer tako Kollár kot Vraz blagoslavljata vsa mesta, ki ju spominjajo na njuno izgubljeno ljubezen (DRECHSLER 1909: 71).

Sicer se motivika Kollárjeve pesnitve in Vrazove zbirke znatno razlikujeta – Kollárjeve pesmi so polne zgodovinskih in mitoloških pripovedi, podatkov, oseb, medtem ko je teh pri Vrazu bistveno manj, vendar posamezni da več prostora. Kollárjeva nagnjenost k čisti pripovednosti je *Slávy dcero* prav tako zaznamovala, kot so *Djulabije* (s podnaslovom *Ljubezne ponude za Ljubicu*) še ob tako površnem branju nezgrešljivo delo hrepenčega lirika. To pa je tudi temeljna razlika med obema pesniškima deloma, ki ju, čeprav vsako mnogo dolguje svojemu času nasploh in ne posameznim avtorskim vzorom, upravičeno obravnavamo skupaj.

6 Sklep

Stanko Vraz je v poeziji in spisih Jana Kollárja našel mnogo več navdihujočega od slogovnih vzorov, ki bi ga vodili v literarnem pisanju; na podlagi Kollárjeve panslavistične ideje o štirih narodih in štirih knjižnih jezikih, ki jih morajo ti razviti v medsebojnem sodelovanju, da bi si med sovražnimi germanskimi in romanskimi narodi ter Madžari sploh zagotovili obstoj, se je pridružil ilirskemu gibanju. Poleg tega je kljub pomislekom mnogih sodobnikov, ki jih je cenil, za javno umetniško pisanje

²¹ Nasprotno je Vraz dosledno verjel, da mora biti pesnik nesrečno zaljubljen brez odrešitve. Njegovo prepričanje o tem je bilo tako močno, da je celo svojim prijateljem, ki so se nameravali poročiti, to poskusil preprečiti – Štefanu Kočevarju s pesmijo *Zvestost do groba*, Ljudevitu Vukotinoviću pa v korespondenci, kjer mu je dokazoval, da je ženitev smrt ljubezni, brez ljubezni pa da ni poezije in brez poezije ne mladosti (DRECHSLER 1909: 47).

izbral nastajajoči jezik hrvaških ilirskih prerodnih pesnikov, podobno kot je Slovak Kollár ponotranjil češko pisanje.

Precej pričakovano je torej, da je bilo močan vtis, ki ga je Kollár napravil na Vraza, čutiti tudi v ilirčevem književnem ustvarjanju. Kollár je nanj vplival že v času pesniškega formiranja v slovenskem jeziku. Najbolj zanimive so medbesedilne povezave med Kollárjevo pesnitvijo *Slávy dcera* in Vrazovo prvo zbirko v ilirščini *Djulabije*. Vpliv je mogoče zaznati tako v kompoziciji zbirke kot v oblikovanju literarnih motivov in (zlasti) tem, očiteno pa je celo v jeziku, saj je Vraz poskušal južnoslovanske jezike obogatiti s podobno inovacijo, ki jo je za češkoslovaško govorno območje uvedel Kollár – a nesistemske tvorjene pridevniške podredne zloženke, ki jih je Kollár uporabil po zgledu prevajanja homerskih epov, se niso ohranile ne v češčini ne v hrvaščini, kmalu po izidu zbirke pa se jim je odrekal tudi Vraz.

Med obema zbirkama je tudi nekaj razlik. Vraz se je od obeh tem, prepletenih v *Slávy dceri*, v nasprotju s Kollárjem bistveno bolj nagnil v smer ljubezenske in ni zapadel v pripovedni (psevdo)historizem, značilen za Kollárjevo pesnitev. Posluževal se je kvantitativno manj raznolikih elementov, ki jih je tudi upesnil manj eklektično in z večjo mero pesniške enotnosti (čeprav so tako *Slávy dcera* kot *Djulabije* nastajale skozi več let). Prav zato *Djulabije* niso epigonsko delo, temveč pomembna zbirka, ki medbesedilno referenco v marsičem celo prekaša.

VIRI IN LITERATURA

- Jan KOLLÁR, 1922: *Slave hči* [odlomki]. *Češka antologija I*. Ur. I. Lah. Ljubljana: SM. 137–72.
- Stanko VRAZ, 1953: *Pjesnička dela I. Djulabije*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- , 1952: *Slovenska djela I*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- , 1985: *Obraz slovenskoga narččja u Koruškoj*. Od Urbana Jarnika. Uvod. *Riznica ilirska 1835–1985*. Ur. S. Goldstein in V. Boban. Zagreb, Ljubljana: CZ, Nakladni zavod Matice hrvatske. 345–46.
- Anon. I, 1927: Jan Kollár and Literary Panslavism. *The Slavonic Review* 6/17. 336–43.
- Anon. II, 1880: Listek. Jan Kollár, otec vzajemnosti slavjanske (v nadaljevanjih). *Slovenski narod* 13/286 (14. 12.). 1–2.
- Václav BURIAN, 1937: Ob stoletnici Kollárjeve vzajemnosti. *Ljubljanski zvon* 57/3. 165–70.
- Branko DRECHSLER, 1909: *Stanko Vraz. Studija*. Zagreb: Matica hrvatska i slovenska.
- Slavko JEŽIĆ, 1953: Vrazove »Djulabije«. Stanko Vraz. *Pjesnička dela I. Djulabije*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 5–40.
- Marko JUVAN, 2000: *Intertekstualnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Literarni leksikon).

- Franc KOVAČIČ [Fr. K.], 1902: »Slávy dcera«. K petdesetletnici smrti Jana Kollárja. *Dom in svet* 15/9. 555–56.
- Zdenka KRESNIK, 2010: Osebnosti, ki so zaznamovale Vrazovo življenje in delo. *Stanko Vraz 1810–1851: Zbornik referatov dvestoti obletnici rojstva*. Ur. M. Hartman. Ormož: Zgodovinsko društvo Ormož, Pokrajinski muzej Ormož, Občina Ormož.
- Ivan LAH, 1905. Pan Tadeusz – Evgenij Onjegin – Slavy dcera – Krst pri Savici. *Slovan* 3/9. 273–75.
- , 1922: Pregled češke literature. *Češka antologija I*. Ur. I. Lah. Ljubljana: SM. 1–77; [spremnno besedilo] 140–62.
- Matija MURKO, 1910: Knjiga o Stanku Vrazu. *Ljubljanski zvon* 30/1. 35–44.
- Fran PETRÈ, 1939: *Poizkus ilirizma pri Slovencih (1835–1849)*. Ljubljana: SM.
- , 1996: *History of Slovak Literature*. Montreal-Kingston: McGill-Queens University Press.
- Jože POGAČNIK, 1986. Današnji čas in ilirska ideja (Antologiji *Riznica ilirska* na rob). *Sodobnost* 34/3. 251–69.
- , 1990: Ilirizem. *Enciklopedija Slovenije* 4. Ljubljana: MK. 107–08.
- , 1991: Miklošič in ilirizem. *Sodobnost* 39/10. 932–44.
- Ivan PRIJATELJ 1918/19: Zakaj sta si prišla navzkriž Vraz in Trstenjak?. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino I* 1/1. 201–12.
- Dragutin PROHASKA, 1910: *Vrazove Djulabije*. Zagreb: Dionička tiskara.
- Anton SLODNJAK, 1952: O Stanku Vrazu kot slovenskem književniku. *Stanko Vraz: Slovenska djela I*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 5–78.
- , 1952b. Primjedbe. *Stanko Vraz: Slovenska djela II*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 187–253.
- Fran VIDIC, 1897. Romantika v Slovanih. *Ljubljanski zvon* 17/7. 415–24.
- Martin VOTRUBA, 2006. Hang Him High. The Elevation of Jánošík to an Ethnic Icon. *Slavic Review* 65/1. 24–44.
- V. S., 1898. Dr. Matija Murko: »Jan. Kollár« (162–224). *Dom in svet* 11/4. 126.
- Marko ZAJC, 2005. *Slovensko-hrvaški odnosi s posebnim poudarkom na slovensko-hrvaško mejo 1830–1918*: doktorsko delo. Ljubljana: FF UL.